

Despre raportul dintre Misterul Cultic și Sfânta Liturghie sau celebrarea euharistică...

Sfânta Liturghie - expresia deplină a iubirii dumnezeiești, sinteza întregii tensiuni a creației spre Creator, dar și a revărsării milostivirii Lui spre noi, reprezintă în esență nu altceva decât spațiul privilegiat al prezenței liturgic-sacramentale a Domnului. Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie este unica teofanie, este cerul pe pământ, bucuria creației față de Creator, transfigurarea întregului cosmos prin om, arvuna vieții viitoare, icoana împărăției cerurilor. Rugăciune a comunității, actualizare a Jertfei Mântuitorului, reprezentare simbolică a întregii iconomii a mântuirii, celebrarea liturgică juxtapune într-o singură imagine prezentul și trecutul și viitorul, vizibilul cu invizibilul, reliefând într-un mod unic diversitatea armonică a planului divin de îndumnezeire a omului.¹ Memorialul liturgic este anamneză epifanică, căci în Sfânta Liturghie credinciosul participă la dimensiunea profetică a cuvântului care aduce teofania, parusia, prezența reală a Domnului între noi.² Acesta este specificul cultului ortodox: realismul religios, care nu conține doar anamneza evenimentelor evanghelice și eclesiale în re-prezentări simbolice sau figuri estetice, ci chiar împlinirea lor, actualizarea lor continuă: „Viața Bisericii prin Sfânta Liturghie re-prezintă întruparea Domnului realizată tainic, misterios: Mântuitorul este real prezent între noi și ne face părtași la toate actele Sale mântuitoare ”.³ Acest mod nou, inexprimabil de a fi al Domnului printre noi, fost adesea exprimat prin noțiunea de mister (mustvhrion), înțeles ca semn sensibil, care, pe de o parte, exprimă, iar pe de altă parte, învăluie o realitate spirituală.⁴ Mântuitorul nostru Iisus Hristos Domnul, Cel răstignit, înviat și înălțat este Misterul primordial, Misterul prin excelență, unind în sine pe Dumnezeu și pe om, văzutul cu nevăzutul, creatul cu necreatul. Această Persoană divino-umană se extinde prin lucrarea Sfântului Duh în umanitate și ne face părtași de viața dumnezeiască de care este plină umanitatea Sa.

Dacă în timpul vieții pământești Mântuitorul nostru Iisus Hristos a fost în chip misterios, tainic prezent între noi: văzutul l-a arătat, dar l-a și învăluit pe Cel nevăzut, acum, după Cincizecime, noi nu ne mai putem atinge trupește de Iisus Hristos, ci tot tainic, misterios, Iisus Hristos pnevmatizat se atinge de trupul nostru prin materia văzută cu care este omul în contact: Iisus Hristos pătrunde cu Trupul Său, cu energiile Trupului Său preacurat în trupul nostru, prin materiile folosite în Sfintele Taine ca să pună în trupul nostru începutul sfințirii. Materia, văzutul nu este doar un simbol, separat de har, care ocazionalizează lucrarea harului, ci ea este plină de putere dumnezeiască.⁵ Nu materia, nici actele nu constituie Taina, misterul sacramental, ci întâlnirea în credință, a două subiecte în ambianța Bisericii. Dumnezeu și omul se întâlnesc în și prin prezența sacramentală a Dumnezeu-Omului; întâlnirea aceasta este configuratoare și prin Sfântul Duh în Biserica îndumnezeitoare. Actele personale ale Fiului lui Dumnezeu întrupat: jertfa, învierea, înălțarea, sunt acum realități veșnic actuale, la care participă credincioșii prin încorporare sacramentală și apoi ascetică în Trupul lui Iisus Hristos. Astfel, Biserica este mediul comunitar-uman în care Iisus Hristos își re-trăiește împreună cu noi acțiunea Sa mântuitoare, impri-mându-Se în credincioși și imprimându-le modul retrăirii stărilor prin care El și-a ridicat firea omenească asumată.⁶

Aceasta este Taina cea mare a creștinismului: Dumnezeu între oameni, Dumnezeu nevăzut, prezent tainic, misterios, sacramental sub chipul materiei văzute. Acum, în locul prezenței văzute a pășit prezența spirituală, prin credință și Taine, prezență care însă nu e mai slabă, ci mai intensă, pentru că se întemeiază cu totul pe Sfântul Duh.⁷ Sfânta Liturghie, celebrarea cultică a misterului creștin, a tainei întâlnirii omului cu Dumnezeu este pentru tradiția bizantină memorial al unui eveniment trecut, imagine a unei Realități prezente și anunțarea împlinirii eshatologice. Misterul cultic (Kultmysterium) ca actualizare continuă a prezenței lui Iisus Hristos, se inserează astfel în cadrul vast al întregii iconomii a mântuirii, pe

care o și iconizează și a cărei împliniri eficiente o reprezintă. Misterul liturgic⁸ își are rădăcinile adânc înfipite în creștinismul primar și s-a conturat de la bun început pe bipolaritatea: văzut -nevăzut, creat-necreat, immanent-transcendent, sensibil-inteligibil. O încercare de a surprinde valențele misterului cultic în Synaxa euharistică, presupune, pe de o parte, o analiză asupra realității văzute din Sfânta Liturghie, iar pe de altă parte, mai apoi, o „mystagogie”, o introducere în desfășurarea și manifestarea Tainicului liturgic.

Realitatea văzută a Sfintei Liturghii este o unică simbioză între celebrarea cultică, cadrul arhitectural și explicarea mistagogică.⁹ Este ceea ce Hans J. Schultz numea Symbolgestalt sau Erscheinungsbild ale Sfintei Liturghii.¹⁰ Impactul cu această unică realitate văzută fascinează delegația trimisă la Constantinopol în anul 987 de prințul Vladimir pentru a examina credința grecilor; ea participă la oficierea Sfintei Liturghii în Haghia Sofia și la întoarcere relatează despre cele petrecute, relatare făcută în termeni care au devenit emblematici pentru Erscheinungsbild-ul ritului bizantin: „Noi nu am știut dacă eram pe pământ sau în cer. Pe pământ nu este o așa frumusețe și splendoare și noi suntem acum în imposibilitatea de a o descrie. Știm doar atât: că acolo Dumnezeu locuiește între oameni și cultul lor este mai frumos decât al altor neamuri. Nu putem uita acea frumusețe”.¹¹ Fiecare element component al acestei realități văzute, palpabile, cu care intră omul în contact: cultul, arhitectura, iconografia, arta imnografică, inițierea mistagogică, devin transparente și au un rol deosebit în crearea ambianței în care este celebrat misterul liturgic.

a. Rânduiala Sfintei Liturghii, alcătuită din ectenii, rugăciuni de laudă, mulțumire și cerere, cântări, lecturi biblice, acte și ceremonii se desfășoară după un Tipic bine stabilit, într-o ordine și armonie desăvârșită. Ritualul liturgic actual este chintesența întregii spiritualități, aprofundarea și actualizarea continuă a conținutului infinit al Revelației, expresia privilegiată a Tradiției bisericești.¹² El este o operă comună a întregii Biserici, o dezvoltare și o însușire prin viață a conținutului Tradiției apostolice în plenitudinea ei. Elementele acestei Tradiții primare se dezvoltă în forme complexe pentru a exprima mai bine și mai adecvat în fiecare epocă infinitul ei conținut. R. Taft distinge cinci faze istorice în dezvoltarea Liturghiei.^[13]

1. O primă etapă este cea a epocii paleo-bizantine sau pre-Constantiniană, epocă despre a cărei Liturghie nu se știu prea multe date; celebrarea euharistică era cea a epocii primare în forma ei simplă, arhaică; nu se poate vorbi încă de riturile liturgice.

2. O a doua etapă este cea a epocii imperiale, în timpul perioadei patristice și a domniei lui Justinian (527-565) și a urmașilor săi. Este epoca de formare a fastului bizantin; se creează un sistem de formulare liturgice, impunându-se de obicei folosirea ritualului cultic al metropolei; controversele hristologice determină și ele precizarea și îmbogățirea ritualului (imnul Unule Născut).

3. Epoca obscură de la anul 610 la anul 850, epoca iconoclastă în care se menține și se consolidează ritualul liturgic al „marii Biserici din Constantinopol”: apare Tipiconul constantinopolitan.

4. Epoca studită de la anul 800 la anul 1204, epoca victoriei Ortodoxiei asupra iconoclasmului, a creșterii influenței monastice în viața bisericească și a reformei liturgice. În ceea ce privește cultul perioada a fost determinată de sinteza studită: Ritualul monastic codificat prin Tipiconul studit înlocuiește Tipiconul constantinopolitan.

5. Epoca sintezei neo-savaitice, este epoca în care treptat și definitiv a fost desăvârșită reforma studită: ritualul studit ajunge normativ și se impune pretutindeni odată cu răspândirea isihasmului.

În studiul de față nu ne propunem o descriere amănunțită a istoriei Sfintei Liturghii, ci doar a sublinia faptul că misterul liturgic a găsit diferite forme de expresie în viața cultică a Bisericii. Nucleul Liturghiei primare s-a păstrat, iar dezvoltarea ulterioară a cultului nu este decât îmbogățirea și actualizata variată a acestuia în forme adaptate fiecărei epoci istorice. Cultul ortodox este mediul de manifestare a Prezenței sacramentale și de atragere a creștinilor

la comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii. În Ortodoxie, cultul este în mod principal mediul de trăire al lucrărilor Sfântului Duh de către credincioși... în cultul Bisericii Răsăritului Dumnezeu a simțit ca fiind real prezent și lucrând în mod diferit, potrivit cu trebuințele fiecăruia, angajând un dialog viu, real și conștient cu fiecare în parte.¹⁴

b. în acest dialog viu, omul este atras nu doar prin cult, ci și prin întreaga ambianță eclesială.

Locașul bisericesc este „cerul pe pământ”, este centrul liturgic al creației,¹⁵ este locul central unde se săvârșește și de unde se răspândește peste întreaga creație puterea mântuitoare a lui Iisus Hristos prin. Sfântul Duh. Biserica, locaș sfințit și sfințitor, nu este doar o „casă de rugăciune”, ci este „casa Domnului” în care omul se unește cu Dumnezeu în cadrele-vaste unice și armonioase ale comunității eclesiale. Atotputernicul nu ascultă numai din cerul îndepărtat rugăciunile credincioșilor, ci Se oferă. pe Sine din iubire spre împărtășire pentru a ne atrage prin comuniune cu Sine la starea Sa de jertfă în fața Tatălui. Celebrarea Misterului liturgic, actualizarea continuă a prezenței sacramentale a lui Hristos găsește în locașul bisericesc un „topos” privilegiat de manifestare: „Biserica este casă dumnezeiască, unde se săvârșește jertfa vie, tainică în cele dinlăuntru ale sfințitor, și sfânta peșteră unde e mormântul și masa de suflet hrănitore și de viață dătătoare ... este cerul pe pământ în care locuiește Dumnezeu cel ceresc... este Templul lui Dumnezeu, casă a rugăciunii, mireasă a lui Iisus Hristos”.¹⁶

În sesizarea lucrării tainice a harului, în întâlnirea, în urcușul spre Dumnezeu, omul este ajutat prin arhitectura locașului bisericesc și prin arta iconografică. „În Sfânta Sofia totul se ordonează în jurul unei axe centrale, încoronată de majestatea unei cupole și exprimă frumusețea într-un mod mai esoteric (mai lăuntric), venind dintr-o adâncime tainică și dintr-o înălțime nelimitată, care coborând peste om îl umple de o pace transcendentă... Prin liniile ei, cupola traduce mișcarea coborâtoare a iubirii dumnezeiești; sfericitatea ei reunește pe toți oamenii în Synaxa, în trupul lui Iisus Hristos. Sub cupolă noi ne simțim protejați, scăpați de angoasa pascaliană a spațiilor infinite”.¹⁷ Dumnezeu, Care ne privește și ne îmbrățișează din cupolă, este deasupra tuturor, dar le cuprinde pe toate și se află între noi cu iubire personală: „Este aproape de toate, este prezent tainic pe Sfânta Masă, și totuși mai presus de toate. Este familiar și infinit în taina Lui. Este taina care ne înconjoară și ne susține...Nu-L bănuim că ar fi undeva, ci îi simțim îmbrățișarea aici. Este Taina văzută și simțită, e Taina care vedem cum ne susține, nu o Taină bănuită. Este Taina iubită, nu Taina temută”.¹⁸

Misterul nevăzutei prezențe a lui Iisus Hristos luminează și descoperă toate în biserică. Icoanele, cultul, arhitectura, toate alcătuiesc o unică teofanie: ele nu sunt chipuri de privit, ci forma de exprimare a prezenței mântuitoare a Domnului celui răstignit și înviat. În cadrul Sfintei Liturghii întâlnirea tainică cu persoanele reprezentate în icoane este o pregătire spre întâlnirea cu Iisus Hristos în Taina Sfintei Euharistii. Dacă Sfânta Liturghie este celebrare tainică a venirii Domnului nostru Iisus Hristos printre noi și înaintare cu Iisus Hristos, Care ne conduce prin faptele Sale mântuitoare, până la prefacerea, pâinii și vinului în Trupul și Sângele Lui și la împărtășirea de ele, atunci El și faptele Lui trebuie să domine spațiul principal al locașului bisericesc: „Icoana conduce prin privirea ei cu credință de la vederea prin simțuri la contemplarea spirituală și la întâlnirea tainică cu sfintele persoane și cu faptele mântuitoare reprezentate în ea... Aceasta presupune că întâlnirea harică cu cel reprezentat nu este o simplă opinie subiectivă, ci bazată pe o prezență obiectivă a celui reprezentat în chip”¹⁹ Icoana este un alt mod de prezență al lui Hristos în ambianța eclesială, prezența arătată plener în celebrarea Sfintei Liturghii. Iisus Hristos Domnul, prezent tainic, misterios printre noi, vrea ca fața însăși pe care a asumat-o să continue a fi cu noi prin icoană; deoarece vrea ca fața Lui însăși să ne vorbească despre prezența lui reală nevăzută.²⁰ Icoanele intensifică întâlnirea credincioșilor cu Hristos și pun în relief o semnificație largită a evenimentelor mântuitoare. Aceste câteva elemente „văzute” prezente în celebrarea liturgică au menirea de a reliefa dubla funcție a misterului cultic: aceea de a descoperi prin intermediul vizibilului (prin simbol),

invizibilul, dar și aceea de a ascunde sub voalul sensibilului o Realitate vie, transcendentă, accesibilă doar prin credință.

2. Modul lucrării tainice a harului în cult, modul actualizării prezenței lui Iisus Hristos, modul împărtășirii credincioșilor din Trupul și Sângele lui Iisus Hristos, toate acestea reprezintă valențele laturii „nevăzute” a misterului liturgic. Cum este prezent Iisus Hristos sacramental? Cum crește prezența Sa pe tot parcursul Sfintei Liturghii? Cum se actualizează nesângeros jertfa de pe cruce? - toate acestea sunt taine, care ies din sfera raționalului și nu sunt accesibile înțelegerii umane decât prin credință. Iisus Hristos Domnul Domnul și Răscumpărătorul nostru a dorit să ne dăruiască darurile Sale, harul Său, într-un mod accesibil nou și de aceea a instituit Sfintele Taine, și El a lăsat astfel ca prezența Sa printre oameni, după Cincizecime, să fie vie, reală, personală, obiectivă prin „văzut” și accesibilă prin credință, prezență atât de variată și atât de adaptată necesităților sufletului uman.²¹

Prezența lui Iisus Hristos nu începe în Sfânta Liturghie doar din clipa prefacerii pâinii și vinului în Trupul și Sângele Lui. Din acest moment începe o prezență a Lui ca a Celui ce se unește cu noi după ce și-a terminat lucrarea Sa mântuitoare și se află de-a dreapta Tatălui, cu Trupul Său, deplin pnevmatizat, plin de putere dumnezeiască. Dar până la această unire El ne face oarecum contemporani cu Sine în drumul Său împlinit pe pământ, sau se face oarecum contemporan cu noi în acest drum străbătut de El. Această împreună călătorie cu noi are în ea o anumită tainică realitate.²² Aceasta este ideea cea mare a școlii din Antiohia: Sfânta Liturghie este actualizare a prezenței lui Hristos, dar „icoană”, „chip”, imagine a întregii iconomii a mântuirii: Nicolae Cabasila afirmă că rugăciunile, cântările, citirile pe de o parte ne sfințesc prin puterea ce o au, prin mijlocirea harului, pe de altă parte ele ne sfințesc „și prin aceea că în ele noi vedem cu închipuirea pe Hristos, lucrarea și patimile Lui pentru noi... atât în cântări cât și în citiri și în întreg ritualul liturgic este simbolizată întreaga lucrare izbăvitoare a Mântuitorului”.²³

După ce Hristos a împlinit iconomia cea dumnezeiască a mântuirii noastre, toate actele Sale îndumnezeitoare sunt concentrate în Persoana Sa. Prin amintirea lor, prin invocarea Persoanei, ele devin într-un anumit mod prezente simbolic în întreg ritualul. Proskomidia este, deci, nu numai o pregătire a darurilor ce vor fi prefăcute în jertfa lui Iisus Hristos, ci și o anumită pro-aducere sau pro-prezență a lui Iisus Hristos cel jertfit și înviat.²⁴

Dacă simpla rugăciune către Iisus Hristos ne pune într-un fel în legătură cu El, cu atât mai mult actele Proskomidiei, numită „chip” și „icoană” a lui Iisus Hristos. Astfel, Proskomidia, care se săvârșește de preot în 'afară de vederea comunității îl reprezintă în „icoană” pe Iisus Hristos înainte de ieșirea în lume, dar îl reprezintă și pe Iisus Hristos Care își retrăiește nașterea și viața Sa retrasă în vederea actualizării între noi a Jertfei Sale. Actele trecutului Se concentrează în El, nu se pierde în timp, în Iisus Hristos cel etern este lucrător trecutul („iconizat” în ritual) prezentul (actualizat prin ritual) și viitorul (prefigurat prin tipuri și simboluri). În Sfânta Liturghie totul este prezent: în pregătirea Agnețului, ca și chip al lui Iisus Hristos, Care se naște și se 'răstignește nu se arată numai viața necunoscută a Domnului dinainte de ieșirea la propovăduire, adică nu ne indică doar această perioadă, ci se arată și caracterul actual al acestei perioade. Toată Sfânta Liturghie nu este numai o iconizare a faptelor mântuitoare ale lui Iisus Hristos din trecut, ci o prezență din ce în ce mai sporită, culminând în prefacere, a lui Iisus Hristos lucrător acum.²⁵

Preotul, Săvârșitorul văzut al Sfintei Liturghii, simțind această sporire a prezenței lui Iisus Hristos se cutremură și se proșterne înaintea lui Dumnezeu înainte de a săvârși principalele acte liturgice. În acest gest avem expresia cea mai tranșantă a realismului liturgic: preotul arată că nu săvârșește numai un simbol gol de prezența lui Iisus Hristos, ci prin ceea ce va săvârși, prezența prin lucrare a lui Iisus Hristos va fi și mai accentuată.²⁶ Proskomidia nu este doar o simplă pregătire a materiei de jertfă, ci o anticipare și o pregătire a Jertfei de sine, având deci un „caracter sacrificial”.

Alături de „Mielul lui Dumnezeu”, la Proscomidie este reprezentată prin miride întreaga Biserică, cea biruitoare din ceruri, Maica Domnului și toți sfinții, și cea luptătoare, de pe pământ a „celor vii, realizându-se astfel în cadrul Sf. Liturghii „comuniunea sfinților”. În triumghiul comuniunii: credincioși - sfinți – Iisus Hristos, sunt integrați prin pomeniri și cei adormiți în Domnul. Prezența lui Iisus Hristos, care sporește gradual, realizează în același timp prin actele liturgice și o actualizare a diferitelor lucrări mântuitoare. Proscomidia ne amintește atât de întrupare, ca premiză a răscumpărării, cât și de Jertfa de pe Cruce a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. La Proscomidie începe ceea ce numește Alexandru Schmemmann „lucrarea tainică a ofrandei”²⁷, ofranda adusă de credincioși „sub forma darurilor de pâine și vin care îi reprezintă și pe ei, nu numai dragostea lor, este primită la Proscomidiar unde devine ofranda Bisericii. Iisus Hristos, Capul Bisericii, își asumă această ofrandă și o prezintă .apoi Tatălui. Astfel, ofranda, pornind de la noi ajunge la Proscomidiar, apoi pe masa Sfântului Altar și apoi spre Altarul cel mai presus de ceruri.”²⁸

Într-un mod unic este prezent Iisus Hristos în Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie, de la binecuvântare până la „Ieșirea mică”. Simbolic este indicată perioada Vechiului Testament în care a existat o cunoaștere vagă a Împărăției lui Dumnezeu. Numai proorocii și patriarhii, Maica Domnului, dreptul Iosif, magii l-au recunoscut pe Fiul lui Dumnezeu; iar acum, actual prin actele liturgice se indică un progres în venirea împărăției lui Dumnezeu printre noi.²⁹ Este un stadiu mai puțin avansat în urcușul credincioșilor spre împărăție. Prin intrarea mică, sau ieșirea lui Iisus Hristos la propovăduire se revarsă peste comunitatea liturgică mai accentuat Împărăția, care după ce a licărit o clipă la început prim binecuvântarea mare, a rămas mai mult nădăjduită în vremea ecteniilor și antifoanelor, rostite sau cântate înainte de ieșirea lui Iisus Hristos la propovăduire. Acum iese Iisus Hristos în mod mai simțit, dar și intră ca om prin slujire în altar, arătând mijlocirea continuă pe care o face în fața Tatălui pentru oameni. Aceasta este o comemorare și actualizare a începutului propovăduirii Mântuitorului, dar indică și o ieșire continuă la învățătura noastră.³⁰

Așadar, Evanghelia reprezintă în mod mai accentuat și pronunțat pe Iisus Hristos, pentru că ea este purtătoarea cuvintelor și a faptelor Sale mântuitoare, pururea lucrătoare și actuale; acolo unde se citește ea este văzut ca fiind de față însuși Cel ce le-a rostit și le săvârșește pururea. De aceea Nicolae Cabasila spune: „Prin Evanghelie se arată Însuși Iisus Hristos vorbind credincioșilor”.³¹ Între Cuvântul Sfintei Evanghelii și Taina prezenței reale a Domnului nostru Iisus Hristos în Sfânta Euharistie este o interdependență: Cuvântul fundamentează Taina, pregătește venirea, împlinirea ei, iar Taina este întruparea Cuvântului, actualizarea lui. Cuvântul fără Taină ar rămâne o simplă învățătură, o teorie neîmplinită, iar Taina fără Cuvânt ar fi o lucrare magică.³² Cuvântul lui Dumnezeu către noi este o sămânță ce rodește. Oamenii sunt ființe cuvântătoare, făcute pentru a se deschide și a se pătrunde reciproc: prin cuvântul Său Iisus Hristos pătrunde în noi și ne configurează după chipul Său. Este o împărtășire de Iisus Hristos, care ne deschide și ne orientează spre desăvârșita împărtășire euharistică.

Prezența tainică, misterioasă a Domnului nostru Iisus Hristos sporește cu fiecare act, gest și cuvânt al preotului; la ieșirea cu sfințele daruri, comunitatea privește uimită Taina cea Mare: pe Împăratul, Care se arată pentru noi, acoperit de smerenie, în Ierusalim, pentru a se jertfi și înmormânta; iar în prezent, așezându-Se pentru vederea duhovnicească, fiind Cel înviat, dar în stare de veșnică jertfă în fața Tatălui. El pășește spre Golgota pătimirii și spre un mormânt în care vrea să atragă viața noastră veche (și) spre permanența stării lui de jertfă.³³ Toate actele principale ale Sfintei Liturghii sunt introduse și urmate de ectenii, ca pregătiri pentru o manifestare tot mai accentuată a misterului cultic. Purtarea Sfintelor Daruri exprimă apropierea, momentul Jertfei: Darurile puse înainte „afierosite” cuprind ofranda noastră inclusă în ofranda Bisericii și asumată de Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Crește și prin

aceasta prezența lui Iisus Hristos între noi și se înlătură distanța dintre agnețul văzut și Mielul junghiat în Trupul și Sângele Domnului.

Am ajuns acum la momentul culminant, al marelui rugăciuni euharistice (de mulțumire). Abia acum, după acest urcuș, putem să aducem lui Dumnezeu prinosul recunoștinței noastre, pentru faptul că „din neființă la ființă ne-a adus” și căzând noi, iarăși ne-a ridicat (ne-a mântuit) și mai ales pentru că „ne-a suit la cer și ne-a dăruit împărăția ce va să fie”. Ofranda noastră a ajuns în cer, Jertfa euharistică se săvârșește în cer. Noi suntem răpiți împreună cu Iisus Hristos la cer. Duhul Sfânt este invocat apoi în cadrul epiclezei, să desăvârșească lucrarea sfințitoare: să vină „peste noi și peste darurile puse înainte”. Toată Liturgia este o invocare, o epicleză. Darurile încep drumul lor ascendent de la Proscomidie până la masa Altarului. Acum Duhul Sfânt va desăvârși lucrarea, arătându-le a fi Preacuratul Trup și Scumpul Sânge al Mântuitorului Iisus Hristos. Epicleza - sfințirea darurilor - este primirea lor de Tatăl. Tot ce se jertfește lui Dumnezeu se sfințește. Epicleza este o venire prin Sfântul Duh al lui Iisus Hristos Cel pururea în stare de jertfă: Iisus Hristos Se arată El Însuși obiectiv pe Sfânta Masă ca jertfit și înviat. Așa se arată Tatălui ca jertfă, dar se arată și ochilor sufletești ai credinței noastre. „Cel care se jertfește lui Dumnezeu - spune Sfântul Chiril al Alexandriei - este sfințit și adus lui Dumnezeu într-un miros de bună mireasmă: victima devine a Lui, se umple de puterea Lui curățitoare ... Dar noi nu putem deveni singuri astfel de jertfe și astfel Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om fără de păcat și în această calitate de jertfă, de predare în fața Tatălui și acum prin Sfântul Duh se unește cu noi ca și noi să ne facem asemenea jertfe și astfel să răspândească și din noi buna mireasmă a Jertfei lui Iisus Hristos”.³⁴ Se face acum mijlocirea de obște, legată direct de cea făcută la Proscomidie. Credincioșii pomeniți nominal și reprezentați prin fărâmiturile puse pe Sfântul Disc se vor bucura acum de sfințenia care iradiază din Trupul lui Iisus Hristos și se vor uni cu Sfântul Sânge când toate particulele vor fi puse în Sfântul Potir. Se exprimă prin aceasta comuniunea cu Iisus Hristos a tuturor celor pentru care se roagă Sfânta Biserică. Comuniunea deplină cu Iisus Hristos se realizează însă prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Mântuitorului Iisus Hristos. Acum se împlinește scopul Sfintei Liturghii: sfințirea darurilor, în vederea sfințirii credincioșilor. Prin împărtășire, un Eu spiritual dumnezeiesc se întâlnește cu alt eu, omenesc, se unesc două euri care rămân totuși distincte: aceasta este Taina dragostei dumnezeiești.³⁵

Coborârea lui Iisus Hristos la noi, în cadrul Sfintei Liturghii, are drept scop ridicarea noastră împreună cu El la cer, chemarea noastră de a gusta din bunătațile pe care le vom primi plinar, în Împărăția cerurilor. Taina cea mare a Sfintei Liturghii nu este doar modul prezenței reale a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, sau al prefacerii elementelor, ci extinderea în credincioși cât și conștientizarea acestei prezențe reale. Este tainică prezența Domnului nostru Iisus Hristos sub chipul pâinii și a vinului, este tainică prezența lui Iisus Hristos, ca răstignit și înviat în același timp și este plină de mister și atragerea noastră în această stare de jertfă. Cum Hristos Domnul, cel înviat și înălțat la cer, se află acum pururea în stare de jertfă în fața Tatălui pentru noi? Mântuitorul Iisus Hristos ca om se absoarbe într-un mod cu totul desăvârșit în fața Tatălui, ca neconținut, să fie. mărit ca Dumnezeu Iisus Hristos a luat asupra Sa în mod desăvârșit acest destin uman, vrând ca om să-l mărească neconținut pe Dumnezeu, să trăiască prin și pentru Dumnezeu într-o predare totală a Sa ca om Tatălui: aceasta este moartea tainică.³⁶

Omul poate muri de această moarte tainică ce îl îmbogățește numai dacă se împărtășește de această moarte tainică a lui Iisus Hristos. Sfânta Liturghie este Jertfă și Taină pentru că înfățișează acest mister de nepătruns al morții neconținute a lui Iisus Hristos, nedespărțită însă de învierea Lui. Iisus Hristos așa se primește de credincioși în Sfânta Euharistie spre a fi trăit; în Jertfa lui neîncetată, ca răstignit și înviat în același timp, imprimându-ne și pe noi de această stare de jertfă și înfățișându-ne împreună cu Sine Tatălui ca jertfe vii bine mirositoare.³⁷ Trupul Domnului nostru Iisus Hristos a devenit prin moarte,

înviere și înălțare plin de viață dumnezeiască, o membrană străvezie și comunicantă prin care se transmite viața Lui spirituală: Trupul Domnului, cel viu, cel plin de simțiri curate și de viață dumnezeiască, în care sunt reflectate simțirile și viața sufletului Lui și prin aceasta viața dumnezeiască imprimată în sufletul celor care se împărtășesc de El, curăția și viața dumnezeiască din sufletul Domnului Iisus Hristos. „Deci, unindu-ne prin Sfânta Împărtășanie toți cu Iisus Hristos pentru a ne dăruia cu El Tatălui, ne unim toți nu numai cu Iisus Hristos, dar și cu Tatăl și cu Duhul, ne unim și între noi la Cina împărăției: aceasta este împărăția Sfintei Treimi, intimitatea maximă între Dumnezeu și om”.³⁸ „Credinciosul este chemat la nuntă...evenimentele mântuirii nu mai sunt trecute și închise, ci prezente și lucrătoare...ne învăluie, ne mântuiesc. Cina cea de Taină nu s-a terminat, n-a trecut suflarea Cincizecimii. Ospățul unirii Fiului de împărat continuă în Biserică, toți membrii ei fiind mirese și nuntași. Mereu are loc căsătoria cea plină de iubire între Fiul Împăratului și noi, mereu participăm la ospățul acestei nunți, înaintăm spre unirea tainică a Împărăției viitoare. Trăim sub zorile eshatologiei, pregătindu-ne pentru întâlnirea cu Soarele atotstrălucitor al zilei nesfârșite.”³⁹ Investigarea făcută în jurul valențelor misterului cultic, desfășurat plenar în Sfânta Liturghie se dorește a sublinia faptul că în celebrarea euharistică avem tainica întâlnire reală cu Iisus Hristos, sau atragerea noastră cu voia în actul morții și învierii Sale, care este o continuare a morții și învierii Sale istorice. Actele externe: ritualul, arhitectura, iconografia reprezintă văzut, prin simbol, actele prin care am fost mântuiți: moartea, învierea, înălțarea, dar tainicul vine undeva de dincolo de ele printr-o umplere a lor de putere dumnezeiască: „Misterul lui Iisus Hristos care s-a săvârșit istoric și substanțial cu Domnul se săvârșește cu noi în forme figurate, simbolice, care însă nu sunt chipuri pur externe, ci sunt umplute de realitatea vieții celei noi mijlocită nouă de Iisus Hristos. Aceasta participare «sui generis» la viața lui Iisus Hristos, care pe de o parte este simbolică, iar pe de alta este reală, o numesc cei vechi «tainică» sau «mistică» și este dată mereu credincioșilor prin celebrarea misterului cultic.”⁴⁰

Enunțând, în cele din urmă, câteva concluzii, vom afirma și sublinia că viața în Iisus Hristos o dobândim prin Sfintele Taine, care își au baza în Taina originară sau Taina Tainelor care este Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos; dar recunoaștem cu toții, că cea mai plină de mister dintre toate Tainele este Dumnezeu – Omul, Iisus Hristos și după El este Euharistia și Biserica. Prin Botez, Mirungere și Euharistie ne încorporează în Sine în Trupul Său tainic – Biserica, ne ridică la comuniunea cu Sine așezându-ne în intimitatea Sa, dăruindu-ne infinita și nemărginita Sa bogăție duhovnicească prin care putem să creștem neîncetat „până la măsura bărbatului desăvârșit, a vârstei deplinătății lui Iisus Hristos” (Efeseni 4, 13).

În fiecare Taină, Iisus Hristos ni se dăruiește cu o lucrare a Sa, în Sfânta Euharistie, însă, ni se dăruiește cu Însuși Trupul și Sângele Său, deplin penetrate de Dhul Lui și prin care ne spiritualizează și pe noi, având acordul voinței noastre libere. Euharistia este Taina care – L extinde pe Iisus Hristos în noi, sau prin care suntem noi asimilați la umanitatea Sa preamărită prin Înviere și Înălțare. Această extindere a lui Iisus Hristos în noi constituie Biserica – o comunitate de persoane unite între ele prin același Trup și Sânge al lui Iisus Hristos, pline de Duhul Sfânt. Biserica care este astfel constituită ca o comunitate concretă, vizibilă, a oamenilor cu Dumnezeu prin Iisus Hristos în Duhul Sfânt, are la rândul ei puterea sacramentală de a-L extinde mai departe pe Iisus Hristos în alți oameni, prin organele alese și sfințite de Iisus Hristos Însuși în ea și pentru ea, prin Duhul Lui cel Sfânt, adăugând Trupului Său noi mădulare. De asemenea, puterea sacramentală, sfințită și sfințitoare a Bisericii izvorăște tot prin puterea lui Iisus Hristos Cel sălășluit în ea prin Duhul Sfânt. Euharistia și Biserica sunt două realități nedespărțite, într-o continuă și indisolubilă legătură, una implicând-o pe cealaltă, una fiind condiție a celeilalte, iar în amândouă este prezent Același Iisus Hristos prin Trupul Lui, deplin pnevmatizat, atrăgând toate mădularele și membrele Sale spre înălțimea la care se află El.

Așadar, importanța și semnificația Euharistiei sunt fundamentale și maxime pentru viața omului, pentru viața lumii, căci ea este unirea cea mai înaltă care se poate realiza între om și Domnul nostru Iisus Hristos, cu Dumnezeu, în Împărăția Sa. Dumnezeiasca Împărtășanie din cadrul Sfintei Liturghii care se săvârșește în Biserică pentru credincioși, ne unește cu Iisus Hristos și pe noi unii cu alții, deoarece toți credem în Unicul Iisus Hristos – Care este ieri, azi și în veci Același și prin Care ne împărtășim cu aceleași Sfinte Taine. Ea este Taină a Bisericii și a unității Bisericii fiindcă în ea se pecetluiește unitatea de credință încununând Liturghia Cuvântului. Ea susține creșterea permanentă a creștinilor în Hristos, în Trupul Său tainic – Biserica – în comuniunea iubirii cu Iisus Hristos și între ei, Euharistia fiind prin aceasta un sacrament al împăcării, al iubirii și a unității profunde a oamenilor în Iisus Hristos, a mântuirii în El și prin El, așa după cum am mai spus în acest studiu. Unitatea creștină trebuie să se răsfrângă asupra lumii întregi, pentru ca să se pregătească în acest chip unitatea eshatologică pe care Sfânta Împărtășanie o prefigurează, Împărăția lui Dumnezeu cea veșnică pe care o pregustăm încă din viața această terestră și care nu este o comuniune umană, ci o unitate în Dumnezeu, în plenitudinea adevărului și în bucuria Împărăției - această concepție ar trebui să asigure ecumenicitatea sau gândirea și mișcarea ecumenică Bisericii cea una după cum și Iisus Hristos – Adevăratul Dumnezeu – doar Unul este!....

Încheiem cu constatarea că Euharistia actualizează într-un dinamism convergent, spre plenitudinea existenței, marile potențialități umane care semnifică și simbolizează ceea ce trebuie să devină lumea adică o dăruire și un imn de laudă adus, neîncetat, Creatorului; o comuniune universală în Trupul lui Iisus Hristos, o împărăție a dreptății, a iubirii și a păcii în Duhul Sfânt, pentru unitatea și mântuirea tuturor în Hristos Domnul și prin Hristos, ajungând, astfel, la desăvârșirea noastră cu ajutorul Sfintei Euharistii căreia îi descoperim, în acest fel, valoarea ei duhovnicească de neprețuit.

Note Bibliografice:

¹ Rene Bomert, *Les commentaires byzantins de la divine Liturgie du VII-e siecle*, Paris 1966, p. 36.

² Paul Evdokimov, *La priere de l'Eglise d'Orient*, Paris 1975, p. 15.

³ Pere Serge Bulgakov, *L'Orthodoxie, L'age d'homme*, Lausanne, 1980, p. 116.

⁴ Bogăția *inexprimabilă* de sensuri a acestei noțiuni vine din raportarea ei la întreaga iconomie a mântuirii. Taina cea din veac ascunsă, misterul cel mare al unirii omului cu Dumnezeu devine văzut și se realizează prin Iisus Hristos. Dar chiar văzut, cunoscut, Misterul rămâne în parte ascuns, necircumscriș, accesibil doar celor inițiați, prin credință. Despre sensurile acestui termen în Sf. Scriptură și în tradiția patristică a se vedea la: Aime Solignac, *Mystere, în „Dictionnaire de Spiritualite”* t. 70-71, Paris 1980, col 1861-1874. O introducere, o mystagogie (o inițiere) în înțelegerea misterului, așa cum a fost ea surprinsă în teologia patristică încearcă Rene Bornert în op. cit. p. 47-81.

⁵ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, 1978, p. 21

⁶ *Ibidem*, vol. 2, p. 274.

⁷ Odo Casel, *Das christliche Kultmysterium*, Regensburg, 1935, Pustel Verlag, p. 29-30.

⁸ A se vedea la Pr. Prof. Univ. Dr. Petre Vintilescu, *Misterul liturgic*, București, 1929.

⁹ Robert F. Taft, *The byzantine rite - a short history*, Collegeville, Minnesota, 1992, p. 18.

¹⁰ *Die Byzantinische Liturgie - von Werden ihrer Symbolgestalt*, Freiburg im Breisgau, 1964, p. 35.

¹¹ S.H. Cross, O.P. Sherbowitz-Weltzor, *The Russian Primary Chronicle. Laurentian Text*, Cambridge 1953, p. 110-111.

¹² Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Characterul permanent și mobil al Tradiției*, în revista *Studii Teologice* (XXV), nr. 3-4, p. 156.

¹³ R. Taft, *The byzantine rite...*, p. 18-21; a se vedea, de asemenea, referitor la această temă: Miguel Arranz, *Les grandes etapes de la Liturgie Byzantine: Palestine-Byzance-Russie. Essai d'operae historique în Liturgie de l'eglise parti culiere, liturgie de l'eglise universelle*, BELS, 7, Roma 1976. p. 43-72; J. Betz, *Die Eucharisie in der Zeit der griechischen Vater*, Freiburg 1955, p. 28-105.

¹⁴ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Cultul Bisericii Ortodoxe, mediu al lucrărilor Sfântului Duh asupra credincioșilor*, în revista „Ortodoxia” (XXXIII), 1281, nr. 1, p. 6-7.

¹⁵ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 27.

¹⁶ Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Theoria mistica* PG 98, 385, la Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 35

¹⁷ Paul Evdokimov, *L'art de l'icone*, Paris, 1970, p. 125.

¹⁸ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 40.

¹⁹ H. I. Schultz, *op. cit.*, p. 96.

²⁰ Olivier Clement, *Le visage interieur*, Paris, 1978, p. 46

²¹ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae în *Spiritualitate...* p. 81-106 distinge mai multe moduri de prezență a lui Iisus Hristos în cult:

a) în Jertfa Euharistică.

b) în celelalte Taine.

c) în ierurgii și alte slujbe bisericești (Laude) în rugăciunile și binecuvântările preotului.

d) în cuvântul Sfintei Scripturi citit în Biserica.

e) în cuvântul de propovăduire al preotului.

f) în rugăciunile rostite și cântate de credincioși în cadrul cultului.

A se vedea, de asemenea, la Pr. Prof. Univ. Dr. Petre Vintilescu „*Sfânta împărtășanie în spiritualitatea creștină; Deasa sau rara împărtășanie?*” în revista *Studii Teologice* (V), 1993, nr. 5-6, p. 385-386 și la Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Ică, *Modurile prezenței personale a lui Iisus Hristos și a împărtășirii de El în Sfânta Liturghie și spiritualitatea ortodoxă* în volumul omagial închinat Părintelui Prof. Dumitru Stăniloae: *Persoană și comuniune*. Sibiu, 1993.

²² Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 111.

²³ Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*, trad. rom. de Pr. Prof. Univ. Dr. Ene Braniște, București, 1989, p. 28. Un excelent comentariu al acestei lucrări se găsește tot la Pr. Prof. Univ. Dr. Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, București; 1943. H.I. Schultz vorbind despre caracterul acesta iconic (Bildcharakter) al Sf. Liturghii arată că: „Theoria (contemplarea) descoperă în Liturghie opera de mântuire sub reprezentare sacramentală, dar această operă îndumnezeitoare real, ontologic, obiectiv dar și subiectiv prin contemplare vizuală, afectivă și intelectuală”, *op. cit.* p. 38-39.

²⁴ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 112.

²⁵ *Ibidem*, p.113

²⁶ Pr. Prof. Univ. Dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1972, p. 30.

²⁷ Pr. Prof. Univ. Dr. Alexandre Schmemmann, *Euharistia, Taina împărăției*, trad. rom. de Pr. Prof. Boris Răduleanu, București, 1993, p. 105-137.

²⁸ *Ibidem*, p. 106.

²⁹ Pr. Prof. Univ. Dr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 170.

³⁰ *Ibidem*, p.171

³¹ Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea...*, p. 61

³² Alexander Schmemmann, *Euharistia ...*, p. 72

³³ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate ...*, p. 229

³⁴ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, „*Ființa Tainelor în cele trei confesiuni*”, în revista *Ortodoxia*, nr. 1, 1956, p. 19.

³⁵ *Ibidem*, p.359

³⁶ Odo Casel, *Das christliche Kultmysterium*, Regensburg, 1935, p. 34.

³⁷ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, „*Dumnezeiasca Euharistie în cele trei confesiuni*”, în revista „*Ortodoxia*” (V), 1953, nr. 1, p. 95

³⁸ Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 375.

³⁹ Arhim. Vasile Gondigakis, *Eisodikon Sfântul Munte*, 1974, p. 124-136, la Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 357.

⁴⁰ Odo Casel, *Das chistische Kultmysterium*, p. 33

Drd. Stelian Gomboș